

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 13.

У НОВОМ САДУ 27. МАРТА 1886.

ГОД. II.

НА ГРОБУ МЕДА ПУЦИЋА.

Гробу твоме, наша веља славо,
На ком пома танковита ниче,
Ој допусти, узорита главо,
Да приступи голушаво тиче;

Тиче мало, скромно полетарче,
Да поздрави орла небескога;
На кољена, овјенчани старче,
Ево падам испред гроба твога.

О пјеснице, ала си ми славан
У твом жару за светом слободом!
У јадању за стењућим родом
Ко је теби јоште био раван!

„A egregie cose l'animo accendono
L'urne dei forti...“ *Foscolo.*

Карађорђе, Милош и Србија,
Миџијевић, Данте, Хелвеција;
Све што жеље најсветије буди,
Све то нађе одјека т' у груди.

Б'о што некад момчадија чила
У Атини против зулумћара
Што ј' у мирту јатагане крила,*
Оштре стр'јеле противу варвара

У пјесмама својијем си плео.
Ал' не успје, ками! твоја Вила
Да распрша, што си, пјевче, хтјео:
С нама влада још безбожна сила.

О, мој Медо, заман с нашег ст'јега
Црну вршцу скинути си хтио;
Прò голема роднога ти бр'јега
Змај је љути себи гњ'јездо свио.

Марко Цар.

*) Армодије и Аристокитон, који устадоше у Атини проти зулума Ипије и Ипарка (514. пр. Хр.), бијаху сакрили пожеве, којима намјераваху да погубе тирјане, у вијенцима од зеленог мирта.

ПИТА ХИЉАДУ ФОРИНАТА.

ПРИПОВЕТКА ЈАШЕ ИГЊАТОВИЋА.

(Свршетак.)

Пе траје дуго а Бабоња одговори на све акције.

Марко чита све, чуди се, како Бабоња лепо ради, пише латински као Цицерон. Марко одмах позна, куд Бабоња циља, — да процес задуго траје — *in infinitum*, зато ће он опет гледати, да тако не буде. Бабоња изискује, да се многи сведоци преслушају, под заклетвом, упитне тачке — *puncta deutri* сам наменшта, а да може сведоке сплести и збуни-

ти, и сведоцбу ван крепости ставити. Бабоња покрај даље информације потегне акцију против Мице због повреде поштења, јер је имала сведоке и Алка, којису готови сведочити, да је и Мица на њу свашта говорила и потварала, што није истина. Ту се читава поворка повукла.

Па какве су то биле алегације, подугачке реплике, дуплике, квадруплике, — али такве, да се у ниједној ствари не заврши, и то са клаузулом при крају: *reservatis reservandis*.

Занимљиво је било, како је Бабоња искао од суда визитацију пите, то јест кришке од баклаве, да се утврди, дали је то та иста баклава; тако је одређена *osculata*, да се то извиди. Ту су после гледали и судије, и прокатори, и фишкал, ко слободним оком, ко на наочари, да виде то интересантно парче, што ће тако скупо стати. Како мирносно парче, бар да је више кришака, могла би комисија мало засести и покрај рујног засладити се. Свилокосић тврди, да је то та иста баклава, Бабоња негира, нема, вели, потпуног доказа, јер, вели — *rita ritae similis*, не може после дужег времена ни онај доказати, ко је јео. Марко је опет хтео да докаже, да је то та иста, а с тим се опет доказује то, да је та пита узрок и основ тужбама, а тепсија је већ смирена, дакле не може служити за доказ истоветности — *identitatis*.

И тај процес подуже траје.

Међутим се носи фишкалу старо вино и ауспрук, па фишкал још зажели видети такову питу у животу, а кад то чу госпођа Алка, она му начини такву исту велику баклаву, као што је њена била, исече је на кришке, па је у великој кутији пошље, на велико задовољство фишкала и фишкалице, — а могли су бити задовољни, јер српској баклави међу посланицама пара нема, та баклава је царица међу питама.

Фишкал Бабоња дође понекад у госте Ћирковићу, и ту се онда гости; позову се пријатељи Алкини, а непријатељи Мице. Част веља, а радост велија. Сутрадан се о том по целој вароши приповеда, каква је част била код Ћирковића, и свако тврди, доказује, да Алка мора добити процес, Мица ће изгубити. Пријатељи хоће да верују, али Мица са својима не, она једнако тера своје, да Алка мора бити затворена, па ма један дан. Алка пак бориће се, ма је колико стало, само да не буде затворена, па баш ни један дан.

Једном после ручка разговарају се Алка и Јефта.

— Ја не знам, Јефто, шта ће од тог процеса бити, Мица разглашује на све стране, да ће изгубити процес; но то би лепо било, шта смо до данас све том фишкалу дали, а Мица се прети, да морам затворена бити ма један дан; ја немешкиња, један дан, та ни један сат, ни један минут, иначе нисам ти жена, — плану љутило Алка, и заплака.

— Док сам ја жив, и имања имам, тебе нико затворити неће, рече озбиљно Јефта.

— Па шта је, Јефто, са тепсијом? Мориц

ти обрече, да ће ти је доставити, а сад ни трага од ње?

— Знаш, Алка, искрено ћу ти рећи; Мориц зна, у кога је тепсија, а тај иште за њу десет дуката; толико не вреди.

— Шта ми може Мица због тепсије, кад то није њена већ моја дедовина! Али да се и тог курталишем, зајази га са десет дуката, па нек је крај.

— Ја ћу је дакле откупити.

Ћирковић даде на знање Морицу, да ће за тепсију дати десет дуката.

Мориц донесе тепсију.

Сад Ћирковић преко кочијаша свог пошље Rogoziћу тепсију, овај је не прима, зашто је није одмах дала, вели: *factum infectum fieri nequit*.

Шта ће сад? Алка Јефти каже, да иде Бабоњи.

Јефта се крене на пут, да то Бабоњи јави. Наравно носи са собом и рујног вишца на поклон.

Бабоња лепо прими Јефту.

— Господине фишкалу, ја сам тепсију откупио.

— Па јесте ли је послали?

— Јесам, по кочијашу, али не хтеде је примити.

Бабоња се мисли.

— Ја ћу вам написати инштанцију, па покрај ње предајте магистрату и тепсију у *depositum*: ако ли пак неће да приме, а ви донесите је овамо, па ћемо је дати у вармеђки депозитум.

Ћирковић задовољан врати се кући, а сутрадан преда инштанцију, а покрај ње кочијаш унаша у канцеларију и тепсију.

Чује то Марко, тада већ варошки судица, па преко пандура пошље натраг тепсију; не прима се у депозитум.

Ћирковић опет вози тепсију Бабоњи, а овај ће је предати у вармеђки депозитум.

Процеси дуго трају, пролазе месеци, године, и још краја нема. Често се сведоци преслушавају, све нови и нови. Нестане из агата дуплике, па поремети цео процес. Опет ник ново.

Опет се изроди нов процес, ко је украо дуплику. Бабоња то изјашњава за криминал, па иште истрагу — инквизицију. Сад се тек ствар заплете, бог зна, ко ће јој краја видети.

Rogoziћу се већ досадило, што тако дуго траје, а заплет све већи. Сад тек види, да ће

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

га Бабоња надмудрити. Рогозић се одједа разболи, Мица му не да данути, све му пребацује, што тако дуго траје, и пришеведа му, шта све Алка против њега и ње говори. Па још и то му спомену, како чује, да Свилокосић потајно Ћирковићевима одлази, и до поноћи је тамо, договарају се. То Марка још већма дражи па Свилокосићу пребацује.

Свилокосић се додуше састајао са Ћирковићем, али у кућу није одлазио; зато му тешко пало, што се о њему тако сумњичи, та он ту није ништа друго већ туђ жарач.

Ћирковић је имао стару мајку, која га гледала као зеницу, а покрај њега и Алку је вољела. Старица још у зачетку процеса умре.

Јефта је за матером јако тужио, а процес такођер му већ душу притискао, никад мира. Заче и он куњати, и добије суву болест, која је подуже трајала. Ипак је подлећи морао, а краја процесу није дочекао.

Алка остаде удовица, а покрај тога у кући неограничена госпођа. Још пре венчања склопљен је био уговор, да, ако деце не буде, сво имање спада на Алку Рогозића. Деце нису имали.

Алка уступи, прода трговину, а иначе има имања доста, па ће лако живити.

Мица се зарадова смрти Јефтиној, као вели: сад Алка неће имати руководиоца, још ће се већма сплести.

Свилокосић је злопамтило, у срцу је скрио тајну мржњу против Мице, што га тако пред мужем обедила. Од Марка зависан морао је све претрпити.

После смрти Јефтине наскоро Свилокосић врати Мици Рогозићевој пуномоћ, неће више да ју заступа.

Марко је променом том изненађен. Позове к себи Свилокосића, овај му одговори, ако има с њим посла, писмено нек расправља. Марко се чуди смелости тој од Миливоја, та од њега готово зависи, без њега никуд.

Пуче глас по вароши, да Свилокосић не одлази више у кућу Рогозића, и да је отказао заступство Мици. Сви се чуде. Мица се једи.

Ипак је Свилокосић мудар човек. Зна, да ће то Алка добро примити.

Алка, кад то чу, одмах је на чисто. Сад је удовица, па још богата, Миливој хоће да понови стару љубав. Кад је имала за Миливоја поћи, слаб јој био мираз за јурата.

Као кад запламти пањ, који дуго тиња, тако и Алкино срце.

Алка чека Миливоја али он не долази, да се покори, поносит је. Но она не може срцу да одоли те му пише писмо:

„Слатки Миливоје, мили роде мој. Сад сам независна а богата. Прва љубав никад се не угаси, враг' се, враг' се срцу мом, раширеним рукама те ишчекујем. — Твоја негдашња али верна несуђевица Алка удова Ћирковић, рођена од Рогозић“.

То писмо Алка неће Миливоју по пошти послати, већ да упрегнути у каруце, а кочијаш се мора свечано обући, па ће тако стати пред кућу Миливојеву и предати му писмо.

Кочијаш упрегне и с писмом дотера пред кућу Миливојеву. Одмах сиђе и пође Миливоју. Код куће је.

Кочијаш уђе. Миливој, кад угледа кочијаша, убезекне се, не зна, шта ће то да буде, али срце му је радосно, добру се нада.

Кочијаш му преда писмо, па чека одговор. Миливој чита, лице му румен обузима, умилно се насмеши, па запита:

— Ти си на каруцама дошао?

— Јесте, ту су, ваљда сам по вас послат.

Оваку прилику некадањи урнек-јурат неће одбити, већ рече кочијашу, да га код каруца дочека.

Миливој се обуче, што лепше може, погледа се на огледалу, заковрчи бркове, па хајд напоље те се убаци у кола Алкина.

Кочијаш јури, Миливој поносно седи, једну ногу ноншалантно на вратанца бадио. Из дућана све извирују, истрче да виде, је ли баш то Миливој. Сви се чуде.

Стану пред кућу Алкину. Алка је већ извиривала кроз жалузије, срце јој јаче куца, ето јој живе жеље Миливоја.

Миливој, како ступи у собу, као да је занемиио, у магновењу не може да прослови, тако исто ни Алка, већ једно другом у наручје падну.

— Слатки Миливоје, дико моја.

— Прости ми сагрешенија, Алка, није могло друкчије бити.

Нек се извињавају, мире, одсад ће све то друкчије бити.

* * *

Кад чу Марко, да је Миливој са Алком у свези, сневесели се, а Мица од муке да свисне. Спуждени седе па туђакају.

— Јеси ли то чудо чула, шта учини Миливој, толико добра сам му чинио, па да ме изневери, неблагодарни.

— Да знаш, како је мени; на рукама смо га носили, живио је боље код нас него ико у вароши; сад да могу, рашчупала бих га.

— Није ми сад до тога, већ може ми наудити, зна моје тајне, и у твој процесу може шкелити. Морам се с Бабоњом састати, да се ствар на зло не преокрене.

Марко и Мица седе тако па се брижљиво разговарају.

Међу Алком и Свилокосићем свршена је ствар, да ће се узети, но дочекаће годишњи парастос; не би лепо било, да се пре тога венчају.

Ипак Миливој Алку сваки дан посеђује, из цркве је испод руке прати. Мица кад то види, онај дан не може да једе, мука јој, мора да узме »хофманише трофн.«

Бабоња, кад је чуо, да је умрло Јефта, ражали се, био је добар клијент, но неће рђав бити ни Алка. Бабоња је више сматрао Јефту за клијента него Алку, јер је онај плаћао.

Марко оде Бабоњи, да с њим уговара. Бабоња га светује, да не тера, јер што се тиче пункта повреде части, биће обе кажњене, јер се на једну форму вређале. Марко на то пристане, само му то још препоручи, да што боље Алку новчано одрапи.

Марко се врати, а Бабоња позове Алку.

Место Алке дође Свилокосић, и он са Бабоњом ствар удеси. Бабоња ће к њима у варош доћи, па ће се изравнати, начиниће »амику«, то јест: свако ће од тужбе одустати, па је мир.

Бабоња дође у варош, те он с једне стране за Алку, Марко с друге стране за Мицу склопе »амику.« Тужбе награг повучене.

Пре амике је Бабоња рачун Алки поднео. Ни више ни мање, само хиљада форината, не рачунајући амо дукате, вино, ауспрух и баклаве.

Марко није томе противан. Шта је то за кућу

Алкину хиљада форината, само кад је мир кући повраћен! Повраћена је и Мицина тепсија. Само љубав Рогозићевој кући није повраћена.

Прође годишњи парастос Јефти, по вароши се говори, како Алка црнину скине, венчаће се са Миливојем.

Мица од жалости болесна. Она се другом чему надала. Доктор јој одавна казао, да Марко неће дуго живити. И доиста, Марко је већ у здрављу прогрижен, неће ни он дуго, већ мири на кољиво.

Мица је обрела Миливоју, да ће одмах за њега поћи, како Марко умре.

Миливој Мицу надмудрио. Неће Мицу, воли Алку. Мица има родбине, братовљеву децу, те их држи за своје, Алка пак богата а самцата.

* * *

Чује се, да се Миливој са Алком покрај дишпензације венчао, и већ је у кући код Алке.

О сватових мало друштво али весело. Наздравица једна другу стиже. Миливој извади из кутијице кришку баклаве, смрви је у млеко, полак успе у Алкину, полак у своју чашу ауспруха па наздрави Алки за дуга века и здравља.

То је та иста кришка, која је улогу играла у процесу.

* * *

Марко умре а Мица остаде вечита кокета — без мужа.

Сирома Марко, таква глава, па вечит мученик, у кући женин роб.

А Миливој слабије главе а боље среће, од почетка до краја лако је и добро живио. Више вреди често срећа него мозак.

Мица умре без порођа, Алка остави након себе дичан пород.

Тако се живило пре седамдесет година.

Давно било, сад се тек пришеведа.

А П О С Т О Ј.

(ШЕТЕФИ.)

XVII.

Е-л спав'о, па се сад пробудио?

Ил сшав с ума сад се вратио?

Је-л један часак ил више месеци

Ван себе био? Ни сам не знаде,

Премисљао је и премисљао,

Шта ли се збило, шта се збива с њим;

Обазир'о се — ништа не виде,

Свуд помрчина, свуд је црни мрак.

И рече: Ноћ је заиста,

Ја спавах па сам сањао,

А сна се сећам само у полак.

Али је био то страховит сан!

Ни причати га не ћу љубавци,

Узбунио бих је.

Но што не свити већем?

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Још не имадох тако тешку ноћ.
 Да-л спаваш, љубо? Спиш-ли, драгана?
 За цело спава, кад не говори.
 Спавајте, драги моји,
 Мирно ми спавајте!
 Но што не свити? Кад ће бити дан?
 Угушиће ме ова густа ноћ.
 Промоли, зоро, твој румени лик
 Или бар једним оком погледај!...
 Тако ми гори чело,
 К'о да ми вулкан главу распиње,
 А мозак хоће да се разлети.

И да би отр'о с чела зној
 Замахну руком... Ха,
 Какав је ово звекет!
 Зазвечали су на њем окови.
 Сада се свега добро сећао
 И по телу му прође студ,
 К'о ветар преко развала.

Свега се добро сећао:
 На улици је јавно ухваћен.
 За тим је силом силе заробљен,
 И није мог'о видети
 Ни драге љубе нити детета,
 Нит им је „збогом“ рећи могао
 Нит сагледати оком једном још
 Ту целу срећу, цело благо му!
 Па сад је међу зидовима ту
 Под земљом, ко зна, можда дубље,
 Него мртваци што су иструли
 На дну у гробљима.
 Па кад ће опет видет' бели дан,
 Када ли своје драге, рођене?
 Ох, можда никада.

Па што је досп'о у ту чудну кућу?
 Што му је бог наложио
 Прогласио је људима:
 Да има једно заједничко добро,
 Од кога иде сваком равна чест
 А опште добро то — слобода је.
 Ко мрву ње од другог закине
 Учинио је тиме смртни грех,
 А слободнога треба збрисати.

„Слободо света! твој сам војник ја,
 — Рече од бола обломљен —
 И да сам сад на свету сам,
 Као што бејаш тољко година,
 Мирно бих седео
 На каменитој овој столци
 И, као тиран-краљ на престолу,

Био бих блажен с овим оковом,
 К'о негда са прстеном заручним.
 Ал' сада имам љубавцу и дете...
 Шта могу они сад без мене?
 Ко ће их хлебом хранити?
 Ко ће им дати љубави?
 А шта ће са мном збити се без њих?
 Ох срце, за што, боље, не пукнеш,
 Кад не мо'ш да се у кам прометнеш!“

Плак'о је, јадиковао,
 Ал' помрчина црна вечита
 Једнако је на њега зијала,
 Док напокон лагано ућута,
 И уморена душа с' предаде
 И поста нема, неосетљива,
 Ко тврди кам, на ком је седео,
 К'о помрчина изнад главе му.

Тек мислио је, није осећ'о,
 А мисли су му доле слазиле,
 К'о тица којој крило ранише:
 „Тамнице, сејо раке мртвачке,
 Ко те је диг'о? Ко ће т' срушити?
 Од као постојиш? докле мислиш још?
 Ко сеђаше на хладном камену
 Пре мене? Мученик к'о ја
 Ил' можда лупеж какав?
 Јесу-л' му овде кости иструле
 Или је пуштен још на бели свет?
 Ох леп је свет, пољане, шумице,
 Равнице, лугови,
 Па цвеће, п' онда звезде... Хоћу-л ја
 То све још икад, икад видети?
 Ил кадгод чак, тек кадгод доцније,
 Док та имена сва заборавим?
 Да не будем ту једну годину,
 Ту, где је један тренут вечитост,
 Где време тако споро пролази,
 К'о седи, кљаси просјак на штаци.
 Тек годину? А десет година?
 А дваест или више година?
 Ох, ход'те к мени сви мртваци ви,
 Који на овом месту страдасте,
 Да прозборимо коју!
 Поучите ме мало,
 Како се овде време проводи?
 Ходите мени сви мртваци ви!
 Можда сам како и ја мртавац већ
 Па у свом гробу сневам — злога сна!
 И ја сам мртавац, кога су
 Живог саранили;
 И ја сам мртавац, не бије ми срце...
 Дрхтање, што у грудма осећам,

То ј' болне душе напор последњи.
Најпосле преста већ и мислити,
У глави неста мисли,
У срцу преста осећај,
Стајаше тврд к'о онај стуб.
И укочено гледаше у ноћ,
Којом је затвор био испуњен.

Малаксаше му удови,
Изгубио је свест,
Глава му претегну —
Прући се доле преко камена.
Је-л' засп'о ил је онесвеснуо?
Дуго је леж'о, не мичући се,
А као да није већ ни дисао;
Од једном, као зрном погођен
И као да су га врелим жељезом
Опекли и пробудили,
Поцикну п' онда скочи
И пишташе потресајући срч,
А ледне сне зидине
За њиме одјекиваху —
„Ох стани, чекај, стој!“ . . .
И обе руке горе подиже.“

Дуго је, дуго тако стајао,
Па онда спусти руке обмрле
И стропошта се доле на седиште,
Уморну главу обори,
А у оку му сад затрепаше
Две сјајне крупне сузе . . .
Уздахну горко, тешко,
Као да душу шћа издахнути:
„И оде, неста; ту ме остави
И не хте стати, оде, остави ме;
Сада је свему крај!“

Шта га је снашло? Ко га остави?
Чему је крај? . . . Је-л' сањао?

Не, није сањ'о, не би пусти сан:
Једва је веровати,
Ал' опет јава је.
Како је тако леж'о опружен,
Указа му се један женски лик,
У ком је жену познао.
До њега се примакла
И принапта му ово у уво:
„Ја доболовах,
Остај ми збогом!“
С тим мужу образ пољуби
И овај устаде . . . Кад прогледа,
Још мало су му очи

Драгану спазиле,
Али је ова за тај кратки трен
И била и већ нестала.

„Ја доболовах, збогом!
Те њене речи понављао је,
„То ј' изрекао њезин слатки глас,
Који већ не ћу чути никада:
Ја доболовах, збогом!
Па збогом, збогом, лишће моје душе,
Што га је олуј с мене стресао.
Кад тебе узе, за што остах ја?
Шта вреди тако дрво безлисно?
Па куда те је олуј однео?
Где бих те опет наћи могао,
Макар и увело,
Да несретнога жића ми остатак
На светим развалама исплачем?
Јер мени живот више не треба,
Када сам цел изгубио,
А ти си била цел живота мог.
Кроз тебе сам и за-те живео,
Богињо моје љубави;
Шта човечанство, род, слобода?
Све је тек празна реч и варљив сан,
За који сан се боре — лудаци.
А ти си јава била, једна ти —
Па тебе сада вечно изгубих;
Сву земљу могу разрити,
Опет те не бих нигде нашао.
К'о свашта друго бићеш и ти прах,
Прах исти таки, ништа друкчији.
Помешаћеш се, као да си трава
Ил' каква звер тек била;
Али бих сав губитак поднео
И грдни терет издрж'о бих мирно,
Докле се не бих под њим скрхао,
Да смо се могли бар опростити,
Да сам бар једну реч с њом рекао,
Тек једну реч. Ал' сад је готово,
Ни то нам није бог допустио.
Како је немилостив и тај бог!
А луди људи пред њим клањају,
Зову га оцем и моле му се!
Ти с', боже, тиранин,
Ја те проклињем!
Седиш на небескоме престолу
У достојанству неосетљивом,
Овако к'о земаљски тирани,
И владаш гордо, ћудљиво,
Свакога дана (зраком зориним
И крвљу многих срца препуклих)
Натапајући с нова и нова

Отрцан пурпур свога престола!
 Ти, тиранине над тиранима,
 Нека си проклет!
 К'о што си мене ти се одрек'o,
 Тако сад ја од тебе — отпадам,
 Па нека буде један мање роб.
 На натраг живот, што си ми
 К'о вајну милост даров'o!
 Узми га натраг, па га другом дај,
 Нека се други од сад пати с њим;
 Ја из милости живот не требам,
 Натраг га ево бадам пред-а-те,
 Па нека прене као трошни цреп!"

(Наставиће се.)

Тако је сужник беснио,
 Да се од страха задрхтао мрак;
 Кад сврши, он се у мучноме бесу
 Захукта о зид, те се стропошта.
 Од страшног удара је јек'о зид,
 К'о да је и он осетио бол.
 Са размрсканим челом лежи роб
 У врелој крви на тлу каменом;
 Лежи, јер живи . . . није умр'o!
 Већ је прираст'o горки живот за-њ,
 Не може да се од њег отисне —
 Као ни тешки јад од душе му
 Ил' онај вечни мрак од тавнице.

Благоје Брачић.

ВРАГОЛАНКА.

ПРИПОВЕТКА.

НАПИСАЛА МИЛЕВА СИМИЋА.

(Наставак.)

Већ се у велико смркло. Лаза још једнако
 ишчекује Марка, али овај као да је у земљу
 пропао.

У крајњем нестрпљењу хтеде се већ упутити го-
 стионици, камо га је послао, кад му на сусрет изађе
 позната личност. Био је то Марков писар.

„Добро, што сам вас нашао“, рече му после
 кратка брза поздрава, „мој господар“ —

„Та шта је с њиме, ако бога знате?“ упаде му
 у реч Лаза, „Чекам га већ готово сахат и по овде,
 а њега никако. Хоће ли доћи скоро?“

„Данас већ неће никако“, рече писар и насмеја
 се мало.

„А зашто?“

„Нема ни по часа, како је отпутовао.“

„До беса, зар данас сав свет путује?“ суну Лаза
 љутило.

„Ја не знам, са чега му то замерате, али да је
 морао отпутовати, и да се врло љутио, што је то
 морало бити, за то ја јамчим.“

„Па куда је отишао?“

„У С.“

„Послом?“

„Да, и то врло важним послом.“

„Па зар се тај пут није могао одложити до
 сутра?“

„Верујте, да није, јер је неко дошао по њега с
 коли. Ја додуше баш не знам, у чему је ствар, али
 знам толико, да је мој принципал послао по мене,
 да одмах дођем к њему. Дошав до куће, затечем
 пред њом нека путничка кола. Брзо се упутим у
 писарницу, и нађем га са неким странцем у врло

важном разговору. Тада ми он укратко рече, да
 неким ненадним али веома важним послом мора са
 тим странцем — за кога ми је рекао, да је бележ-
 ник Л. — отпутовати у С.; дао ми је неке налоге,
 који се тичу наше писарнице, и пре но што ће се-
 сти на кола, замолио ме је, да вас потражим овде
 на шеталишту и да вам предам ово писамце.“

„Па што оклевате, човече, ако бога знате“, рече
 Лаза оштро, и истрже му писмо из руке.

„Да“, дода писар, „још је молио господин, да га
 извините, што се није могао с вама опростити. Ја
 сам своје учинио, па сад дозволите, да се препо-
 ручим.“

После неколико тренутака остао је Лаза сам.

Неко време стојао је замишљен, па како се већ
 у велико смркло, тако, да није могао читати, упути
 се управо у гостионицу, где је одсео, уђе у своју
 собу, припали свећу, раскине писамце и — ево
 шта је читао:

*„Мој писар ће ти укратко разложити, зашто
 сам овако — и без збогом и без опроштаја —
 морао отпутовати. А да те у погледу оне ствари
 не би морила радозналост чак до мога повратка,
 јављам ти укратко, да сам са тешком муком код
 гостионичара могао улетети тек само толико, што
 ми је рекао, да су те женске Срикиње, и да су
 јутрошњим влаком отпутовале у Н. Оширњије о
 свему сутра, по моме повратку. — Твој Марко.“*

„Еј, мој Марко, и ти си још могао помислити,
 да ћу те ја до сутра овде чекати“, говорио је Лаза,
 савијајући писмо. Потом погледа на сахат. „Тек по-
 ла девет“, говорио је даље, „први влак за Н. по-

WWW.UNILIB.RS
 У
 Н
 И
 В
 Е
 Р
 З
 И
 Т
 Е
 Т
 С
 К
 А
 Б
 И
 Б
 Л
 И
 О
 Т
 Е
 К
 А

лази у десет часова, На посао дакле!“ Па онда зазвони.

„Рад сам, да влаком, који се у десет сахата креће за Н. отпунујем. Будите тако добри и постајајте се за кола“, рече момку, који је ушао.

„По заповести“, одговори овај и у тренутку га нестале.

После једног сахата био је Лаза већ на станици, а сутрадан из јутра у Н.

У томе месту имао је сестру од рођене тетке, те је код ње одсео. Са том сестром, која се недавно удала за неког врло имућног трговца, живео је он врло лепо још из најранијег детињства; и ова, кад га је угледала, тако се обрадовала, да већ готово није знала, шта ће од радости. Одмах с почетка обасипала га је најнежнијим обећањима, да ће се постарати, да му спреми друштво, које би приличило уз њега, и уопште да ће гледати, да му бављење у њеној кући тако омили, да му скоро неће пасти на ум, да помишља на растанак. Он јој се од свег срца захвали, али је замоли, да бар данас гледа да остану, ако је могуће, сасвим сами, јер он је њој сад дошао неким врло важним послом, и рад је, да се с њоме мало пасамо поразговара.

Она му ту молбу није одбила. Шта више, њена умешност постарала се и за то, да им ни њен муж не смета. И тако су око четир сахата по подне седели њих двоје у њеној малој собици у најповољивијем разговору.

„То је одиста врло чудновато“, рече му она, пошто јој он укратко приповедно, како је прошлу ноћ провео. „Ето видиш, да се не ваља увек шалити“, карала га је она благо. „Боље би било, да си одмах, чим си ушао у собу, признао своју погрешку, па те данас не би мучила толика радозналост. Ја не знам само, како се то могло десити, да се ти ниси умео наћи онако, како је ваљало.“

„Е моја мала снаш-Пело, од тога, што ти мене кореш, немам ја никакве користи. Него реци ти мени, шта треба ја сад да радим?“

„Да ћу ја теби за љубав учинити све, што се само буде могло, о томе ваљда није потребе ни говорити, а колико ћемо у тој ствари успети, то за сад још лежи у рукама судбине. Али падајмо се бар, да ће све бити добро.“

„Та и ја тако велим.“

„Али како је могуће, да ти се та враголанка — дозволи, да је и ја тако назовем, јер другог јој имена не знам“ —

„Слободно, слободно“, упаде јој Лаза у реч, „та и сам јој не знам другог имена.“

„Дакле, како је могуће, да ти се она на први поглед тако озбиљно допала?“

„Томе сам се донекле и сам чудно. Видиш, ти знаш, да ме моји већ давно гоне, да се женим, али ја се томе досад никако не могах приволети, јер још досад нисам наишао на девојку, која би била слична мом идеалу, што сам га себи замислио, али отаџ сам видео ту враголанку, мислим на женидбу и то најозбиљније.“

„А откуд ти знаш, да је она слична твом идеалу? Та тако си мало био с њоме.“

„Па и то мало доста је било да се уверим, да је лепа и духовита, а да је у том савршено лепом створу и душа исто тако лепа — о томе не треба ни сумњати. Па то троје је за мене доста. Ти знаш, да ја за друго не разбирам.“

„А ако је то сирота девојка?“

„А зар ћу ја седити скрштених руку? Или можда ти мислиш, да је моја заслуга уз оно мало иметга неће задовољити?“

„Верујем ти, верујем ти“, рече она и пружи му поверљиво руку, као да је зар тиме хтела да га моли, да се не срти на њу, што је и за часак посумњала.

„Па хоћемо ли је наћи?“

„Та није те ни брига, ја мислим, да нас то неће стати много мукe и труда; та наше место није баш тако велико. А друго, данас ћемо вечерати у варошком врту. Ту ти се увек искупи, све, што је најотменије. Па ништа природније, него да их тамо затечемо. Међутим, ако ти је воља, можемо ићи мало у шетњу, може бити да ћемо их где срести.“

„Право велиш. И сам сам хтео да ти то предложим. Ја идем часом, да пошљем по дуван, па ћу мало обићи и шогора, а док се вратим, надам се, да ћу те наћи спремну за шетњу. Збогом.“

И он оде.

* * *

Госпођа Јела Д., богата, млада удовица, седела је у својој укусно намештеној соби, кад уједаред чује, да се пред њеном кућом зауставиле неке кочије. Радознала, да види, ко је, приђе прозору, и не мало се зачуди, кад виде, да из кочија искочише њене две пријатељице, за које је најпоузданије знала, да ће јој доћи пешнице, јер се договориле, да ће ићи у шетњу. За часак, па већ се гошће са домаћицом наизменце поздравише.

„Али реците ми, молим вас“, започе домаћица чудећи се, „откуд дођосте на колих?“

„Е само да знаш!“ одговорише јој гошће — од којих је једна била Лазина враголанка, а друга њена пријатељица — као из једног грла.

„А, дакле сте изменуле план, и хоћете, да се извеземо?“

„Боже сачувај“, рече јој враголанка, којој је иначе било име Софија. „Ми смо баш напротив наумиле, да код тебе останемо све до увече, и наредиле смо, да сасвим касно дођу опет кола по нас.“

„Охо, шта ће то да значи? Није ли вам се опет десио какав чудноват случај?“

„Баш тако“, рече јој Марија, друга гошћа. Али како мене та цела ствар више не може занимати, јер сам је већ једном чула, дозволите ми, да ја за то време, док ви о томе говорите, сиђем доле у врт, да се мало прођем и да разгледам цвеће по њему. А ако останем мало дуже, онда знајте, да сам тамо затекла вртара и да сам се са њиме забавила. Баш бих волела, да се нађем са њиме, јер ми бисмо хтели наш врт код куће дружичије да уде-симо, а за тај посао би ми вртареви савети били од користи.“

„Иди, иди, а ако баш вртара не би затекла у врту, наћи ћеш га у његовој соби“, рече јој Јела.

„Па онда збогом, док се не вратим.“

И за њом се врата затворише.

„Ходи, седи крај мене“, рече Јела Софији, „на говори брзо, баш сам радознала.“

„А, ти ниси у стању ни замислити, шта ћеш чути од мене“, одговори јој Софија, и седе на попуђено јој место.

„Неће ли можда опет бити реч о каквом младожењи?“

„Ни налик.“

„Е па да шта је?“

„То, што ћеш чути, биће продужење од онога, што сам ти ја и Мара приповедале синоћ.“

„Шта? А да се нисте опет где нашле са вашим келнерским делијом?“

„Тако нешто од прилике.“

„Та говори, ако бога знаш, немој одуговлачити. Знаш ли, да горем од радозналости.“

„Добро дакле, а ти слушај: Данас пред подне

као што знаш, ишле смо Мара и ја редом код свију познатих, да правимо посете. Последња посета била нам је код М—ћевих. Тамо, као што знаш, осим њиховог сина, који сад случајно није у месту, нема у кући од млађих особа баш никог. И морам признати, да ми је за време, док смо се разговарале, било прилично досадно. Домаћица је истина врло љубазна, али некако, о чему год је започињала разговор, мене није занимало.“

„Па зар ни онда, кад је говорила о своме сину?“ задиркивала је Јела.

„Твоје задиркивање је у овај мах неумесно“, одговори Софија. „Ти си сметнула с ума, да ја њеног сина и не знам. А да те сасвим уверим, да немаш право, велим ти, да она свог сина није ни споменула.“

„Томе се врло чудим, јер она иначе о свом јединцу врло радо говори. Али најпосле, мачимо се тога, то нас одводи од правог нашег разговора. Молим те, продужи твоје приповедање.“

„Као што ти рекох, ја сам се у разговор врло мало мешала, а није ни чудо, јер домаћица се са мном врло мало познаје, а напротив са Маром тако добро, да су њих две толико говориле, да њиховим узајмним питањима и одговорима готово никад није било краја. Како сам ја понавнише ћутала, доспела сам да разгледам дивно намештену собу, у којој је било предмета, на које би домаћица с правом могла поносно погледати. У једном куту салона скривале се иза разних страних биљака, које се високо уздизаху, две врло китњасте мале столице крај вешто израђена стола, на коме су били разређани албуми са сликама. Око ми се неко време задржа тамо, па нешто из радозналости а нешто опет да се и ја нађем у послу, дигнем се и замолим домаћицу, да ми дозволи, да разгледам слике. Разуме се, да ми је то драговољно дозволила, и док се њих две разговарале даље, превртала сам ја у албуму лист по лист.“

(Наставиће се.)

СВОЈОЈ ЉУБИ

НАКОН ДЕСЕТ ГОДИНА БРАЧНОГ ЖИВОТА.

(СТЕВАН МИЛОВ.)

Преглед'о бих, оценно,
Шта ли сам ти добра дао,
Како си ми, цвете мио,
Ти у крило моје пао?
Ох, ад пушта ј' прошлост дерна
У прохуји многолетни!
Тек не презри, љубо верна,
Да заједно бесмо сретни!

Не могах те пратит' вису,
Врлина ти светилишту,
И живота хучном врису —
Већ стазицом у скровишту
Тековина несразмерна
У прохуји многолетни —
Тек не презри, љубо верна,
Да заједно бесмо сретни!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

И борим се снагом старом...
 Ал победе није било,
 Да с љубавним рајским жаром
 Венци китим твоје крило.
 Заман мука неизмерна —
 Где су плоди благодетни?!
 Тек не презри, љубо верна,
 Да заједно бесмо сретни!

Те ако би с хуле среће
 Анђео смрти мене смео,
 Па увене оно цвеће,
 Којим сам те китит' хтео:
 Знај, да с' мис'о ти стожерна,
 Смртној сузи сјајак сетни —
 Не ћеш презрет, љубо верна,
 Да заједно бесмо сретни!

Ј. С. Ч.

СВЕТОЗАР ВАЈАНСКИ

С Л О В А Ч К И К Њ И Ж Е В Н И К .

П И Ш Е Д . В . Д О Б Р О С Л А В .

(Наставак.)

а је Вајански у епици исто тако као у лирици даровит, сасвим је добро сазнао био још Влчек из „Tatru a more“ и према томе и извео закључак о песничкој индивидуалности његовој. Дабогме да онда још нису биле угледале света две свеске „Beseda a dymu“, само се опште, кад је изашла дивна приповетка „Kandidát“, свако надао, да ће се Вајански сад, како му је назор о свету проширен био, наскоро са тим већом ревношћу обрнути повели, у којој ће његова уметничка душа, што топло осећа, пред огледало ставити време и струју му.

Не мислим одрећи му лирскога дара, ако устврдим да Вајански у својим бујна осећаја препуним грудима има пун епски дах, да се у њега све, у разлагању ствари из свакидањег живота као и у анализи најапстрактнијих мисли, претвара у слику а у концепцији и приказивању показује неку предметност, од које се ваљда чак ни најсубјективнија песма у њега не сме изузети. Шта више и у „Ratmir“-у који је иначе скроз промашен, показује се као окретан епичар. У епској врсти песничтва налази преобилна његова унутрашњост адекватан орган, а до тог га опет доводи мирно, јасно и објективно посматрање.

Нашавши се у политичном комешају као агитатор и трибун, који је био позван, да речи и делом руководи оклопљену пропаганду у интересу свога народа, враћа се повели, која му дару даје најслободнијега развоја. Новела је некако завичај његовог уметниковања, камо га је вазда са неодољивом силом нешто вукло, кад год се мало врнуо у друге крајеве песничтва. То никако није био случај те би се само сасвим несавршено могло разјаснити фактом, да је на том пољу свагда најсигурније могао иш-

чекивати највећи успех. Он сам хоће себи на том пољу да импутира релативно важнији значај. Општа црта прве његове збирке новелистичне може се назвати реалистичном. При том се нарочито карактеристично приказују даровито нацртани обриси карактера у његовој „Letiace tiepe“, која је словачку књижевност обогатила са врло krásном социјалном новелом. С хвалом заслужује да се спомене и Svatbena haljina, која је од то доба изашла у хрватском и немачком преводу (Vienac 1885. и Von Pol zu Pol, internationale Revue.)

До реалистичног правца довело га је изучавање руске књижевности а и сопствен назор и дар, да прави живот, човека схвати у пуној ширини и дубини његових одношаја према себиравнима и природи. За романтицизам, који је посредовањем Пољака Чајковског старије новелисте из Штурове школе одушевљавао, и силом им наметао материје из словачке прошлости, која се свакој величанствености опире, нестало је било сваког наслона. Ваљало је повући крајње консеквенције из промењеног стања народног и песничке диспозиције, која је са тим стањем ишла рука уз руку. Нека се народу и одрекне прошлост, екзистенцију његову може ко само дрмати, али је не може нико из темеља покренути а још мање посумњати у њу. Народ постоји, има своју душу, органичну снагу. Имао је олтаре да изгуби, које је творилачка снага његовог индивидуално-одареног духа у тежњи за вишим образовањем подигла, којих губитак баш сад тим теже има да осећа. Значило би засведочити тотално незнање околности, да човек не може појмити, да је велик део народнога тела сваком измишљеном сумњицењу радо веровао а чрез то му је идеја националног културног рада у врло нејасним цртама, као неки фантом, пред

очима лебдила. Људи, очевидно вођени личним интересима, људи, које је више одушевљавало честољубље него љубав према народу, окривљавали су је као *crimen laesae patriae*, под видом панславизма хтели су народу да докажу, како је та идеја опасна, те се народ скоро нашао у улози Полонија, како му је Хамлет могао довикнути:

Х. Видите ли онај облак тамо? Изгледа скоро као камила.

П. Свију ми светаца, налик је на камилу.

Х. Мени се чини, личи ласици.

П. Има леђа као ласица.

Х. Или као кит.

П. Сасвим као кит.

Дуси ваља да се разбистре тешким искушењима, које је народ принуђен био на себи искусити. Практична трезвеност, која, као што се из искуства зна, Словака одликује у тешкој борби за опстанак, ваљало би да се уделотвори и у тежњи за вишим душевним интересима. Само привидно задржава задатак, са кога је Вајански своје карактерне слике снимио, ону једноставну монотонију, коју опште узимљу, као да тобоже маса народна борави у тоталној идилској повучености далеко од сваке идеје, што човека креће. Баш напротив, Вајансков положај није тако неблагодаран, како би човек на први поглед могао закључити. Придружујући се величанственим руским узорима могао се доста лепо ослонити на снагу народну — на било то сад једним или другим правцем — а ту и »најмањи чунић породице плови по грдном, бујном таласу јавнога живота.« Национална идеја живи у кругу једног дела народа, који се труди, да је оживотвори. Вајански сам стоји у средишту тога покрета, и он је повучен у сапатњу, те с тога му и није увек до тога стало, да штогод пронађе, него је сам проживио што-шта, што га је нагопило, да своје мисли напусти, да им даде филозофску одећу. Благо њему, те је поз-

ван био да заузме то високо становиште, али уједно имао и снаге, да га одржи, а величина и значај те снаге морао му је бити јасан. Мора свако опазити, како се већ једаред почео развијати, да и у својој новелистичкој уметничкој радњи, и баш нарочито у њој, заједно са већим својим циљевима расти а сав је изглед, да ће са ширим прегледом и већим удубљивањем даље растити те ће све величанственије умети стварати лепо.

За тим општим посматрањем ради смо још летимице да погледамо роман његов „*Suchá ratolest*“, у којем набијена пуноћа погођених карактерних типова извађа ону доследну радњу, која јасноћом својом и истинитошћу доказује, да је песник и посред промене, што се с њим збила, достигао онај циљ, који је себи у опште био истакао. Већ наслов »сува грања растова«, изопачено племство словачко, показује правац путу, којим је писац рад да води читаоца. Станислав Рудопољски, имућан и даровит космополита, враћа се по жељи свог недавно преминулог оца са уметничког пута на свој прадедовски двор у Рудопоље. Ту нађе на материју своме уметничком стварању, на тваралачку искру к извађању својих дела, благодарно поље свом друштвеном делању — узвишени циљ животу своме. Сву етичну снагу свога бића неразделно веже за груду завичаја свога, народносна идеја нађе у њему одушевљена поборника у неумитној борби борнираног прњавораштва и бездушног филистарства, што се чак и међу племством дигосе против његове великодушности и оправданог честољубља. То је црта мисли, њено средиште сам Рудопољски. Одмерено јединство мисли и радње доста повода даје епизодама, које свестрано осветљују основну идеју те је чине органичном целином. Природноверна слика словачког живота, у којој се народ пуно издиже са свога затка.

(Наставиће се.)

У М Е Т Н О С Т.

ТРИ ПАТРИЈОТСКЕ ПЕСМЕ за мушки збор компоновао *Роберт Толинггер*. Дело 6. — Цена 1 фор. — Својина и издање друштва „Гусле“ у В. Кикинди. — Издања бр. 3.

Ако је продуктивност знак даровитости, онда се од компонисте горњих песама имамо још многа

надати јер је ето за кратко време изнео толико доказа свога умења, да са својим умотворима може бити задовољан. Толинггер се код нас огледао у музици на разним пољима, делао је и на таквом пољу, на којем се код нас до сад пре њега само један компониста огледао са успехом, — ту мислим Јенка и његову „Врачару“.

Највише се код нас радило до сад на песамама написаним за зборове. На томе пољу имамо угледних радника, међу којима ћу да споменем име Хорејшека и Јенка, чије се песме најдуже одржале и постале најомиљеније.

И Толингер је написао доста песама за збор, које су певане у разним нашим местима, и од којих су ето три сад штампане изашле као додатак уз 3. бр. „Гудала“. Те су песме „Напред“ „Бојна песма“ и „Бојна гроба“. Све су три јуначке песме на речи Змаја Јовановића и Мите Поповића, а тексту одговара и композиција својим леним мелодичним склопом појединих гласова, и снажном и пунозвучном хармонијом, која произлази из заједничког сутицаја њиховог. Ритмика их оживљава те им још утврђује јуначну особину. Све то чини, да су те композиције од силног утицаја, о чему се многи слушаоци могли

уверити, јер су те песме већ певане, и многим познате, као што сам напред већ споменро.

Још ћу да споменем, да је „Бојну песму“ од Змаја компоновао пре неколико година и Јосиф Маринковић, и да је штампана била у „Јавору“.

Певачким друштвима, којима је ово дело намењено, зацело ће оно добро доћи.

Из ових до сад штампаних разноврсних прилога „Гудалу“ види се, да се тим прилозима на то иде, да се поуне редови наше оскудне музикалне литературе, па ће тако на ред доћи ваљда и дечије песме, које Толингеру тако добро испадају за руком, а уверени смо, да он има импозантну збирку таквих, и како је та врта песама код нас досад још слабо обрађивана, желити је, да уз „Гудало“ добијемо што скорије и дечије песме..

А. Јорговић.

ЛИСТАК.

САБЉА МАРКОВА

(ВЕЛИКА НАРОДНА ЛЕГЕНДА)

НА ГЛУМИШТУ СРПСКОМ НАРОДНОМ

ДНЕ 16. ФЕБРУАРА И 9. МАРТА 1883.

Срце ме опет повукло из невидана виђења *сабље Маркове*; потекао сам из мрака к светлости дивне вечери и једне и друге.

Давно сам се зажелио *сна на јави* — живота мртвих, славе живих: маште видовне, дивног чеда уобразиље српске — *горостас-легенде народне*.

И слава теби, красна глумо српска на свом рођеном глумишту, самосвојни свете тешких дана минулих и потоње, бог-да, рујне зоре српске!

*

На Косову часни крст пао, у крв утопула слобода златна — полумесец дивљих чорда над Једрених засјао; на коњских мало потом дигосе га опаки синци Гази-Мурата врх кубета Ајије Софије.

Тугови урахански заолујаше се сунцу на југу, по лепој царевини Душана Силног, по дивној царевини цара Костадина; барјак пророков досегну до месеца и звезде —

сабља „скота азијског“ пут им крчила на све стране, од исхода сунчева на запад.

Пропиштало мало и велико, што се часним крстом кретило и поминало бога и божјег сина;

што не смакла сабља агаранска ил не сржио огањ силеција — то обесне орде у вериге окивале, у робље одводиле далеко, далеко у незнана краје орјатске.

Грех Лазарев, наглост Милошева љуто се осветише на Високом Стевану, кратка века сину цара Лазара;

издајство властижедног Вука — осу се проклетством на сву муку и срчане труде мудрог Ђурђа деспота, сина му ојађена, дуга века свог.

*

Лакоумље и безумље оца свога Вулашина краља светио је дуго јоште Марко — светио је ал не осветио.

Борио се Краљевићу Марко — тако каже песма од старина — борио се и уморио се, еј, на лево тамо на планини на Урвини, столећима санак да снови... *сабљу Марко* у стену удрио; до балчака сабљу у кам уринуо —

док *Маркова сабља* из литице љуте не искочи, да не сване Србадији данак бели нит у зори сунце гране, сахрањена на Косову слобода српска!

Јесте челик сабља, ал и кам је љутац — не да сабљи да олако из њега искочи;

и ређаше се векови, и гинуше миријаде јунака мученика на правди бога од обести немани турске — за крст часни и слободу златну!

*

Кажу, који страдаше на дебелу мору, какав је ужас страхаота, кад се дигне оркан-олуј и валима

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

горостасним појури и стигне брод на мору, краја недогледа: час искочи брод, лемећи се и кршећи, на воду над валих; час суновратне води у поноре... док га на послетку сила и стихија не прогута без трага —

тако је и азијска авет-олујина стизала српске среће и несреће брод широм силне царевине српске за два за три века, док га није суновратила у безмоћје вековско...

ломила народ — ал га не сломила; газила крст ал не погазила; оживала Србље по телу, ал не оквала им духа од слободе...

сахранила слободу српску мачем и огњем у пепо — ал не могла утрнути жара у срцима, у пухору за слободом златном!

На планини на Урвини санак боравио Марко — сабља му се из камена извијала лако, полако;

и тим надом, да ће час-пре из стене искочити сабља *Маркова* — светио се Србин крвнику Турчину; издахом јуначким пирио у пухору жар, да да букне у плам, у огањ од освете и слободе!

* * *

Каква је то румен, што засја изненада: зора-ли је рујна ил сутон вечерњи?!

Да је зора, не би брижна лица био ено старац Ђурђе и оба му крила, и Гргур и Стеван, и лепота над лепотом мила ћерка Ђурђева Мара Бранковића, и сав ето збор му светли, и сав народ — као да је кому на опелу...

шта ће тај Турчин у дворих Ђурђевих; очију не скида с лепоте девојке: шта ће бледи месец украј сунца јарког — султанов прстен на срчаном прсту веренице тужне, Маре Бранковића...

авај, Маро, султанијо турска — Српкињо рођињо под венцем!

Јерино проклета, је-л то са тешког проклетства с јада и чемера народа кукавног.

У гроб леже, мање неке стогодишњи старац Ђурђе а осташе након њега оба му сокола обломљених крила, без очњег вида, и с њима нејаки Лазаре — да сахране мало по том и последњи озрак сунца српског!

И појури неман агаранска, сила орјатска пут југа — оркан-галаси урахански заплускаше већ и лезу земљу Херцегову растрој-краљевство босанско...

*

И опет засја румен, и севну мач целатов — румен-крвца несретног краља Стевана поли груду земље му рођене: под мачем јада неситог паде глава краљева; и забалакаше дивље чорде турске... од светиње Милешеве, гроба светосавског, до Високих Дечана и Ђурђевих Ступова —

часни крст помрча на високим купољама светлих задужбина српских; џамије-глањала Алаху и пророку Мекалији, ко да из земље никоме, танане мунаре дубити сташе, врх сваке засја полумесећ мрски српском небу под облачих!

И алкоран уста на ванђеље свето... ено, глѣте, како алкоран расклапа шеик-улема; из корана алаше ил-алаше и резили ситне суре пророкове о ценету: ко на крст згази, полумесећ целива; ко путир оскрнави, из лубање ђаурске напије се шербет-медовине; ко се одметне ванђеља и присегне на алкоран деценицом отпадничком — халал му живот и власт и господство!

Ох страшна позорја... та оно је, окд хоће што клања, све српска властела, од старина српска гошпштина, што не пошла из-ината на бој на Косово — сустигла их тешка клетва цара Лазара... рђом да капају док им је колена, измењари, удворице турске!

злата жедни и рахат живота — волијеше турском царству земаљском, него-л славно и јуначки крв пролити за крст часни и слободу златну.

И врисак потиштене Србадије небеса проламаше — и писка тужне раје у окових разлегаше се од горе до горе, из једног дола у други раскомадане широм царевине српске!

*

И опет се румен осу, и сузе Србадије оросише гробове јуначке, гробове мученика српских, целовом паћеници целиваше мртву мајку, милу груду земље рођене — нагоше ено у бели свет јадни и тужни...

ено, глѣте, старца Арсен-патријарха, где полази у краје далеке, на дуге путе, далеке конаке; јаше старац коња беласта, место сабље с крстом часним у десници, у левој му штака и на глави митра Јанићија Душанова; место неба окриље му Немањина цароставна крсташ-застава...

куд ће старац с тим знамењем светим, свој Србадији кукавној драгим и милим; куд се жури с њима у старости дубокој пред смрт; зашт' оставља светле српске задужбине пуне, да их скрнавје орјати азијски, и свете олтаре и часне трпезе, да згасне вечни плам пред распењем и утрне жар и нестане када миомирног, у путури истаје причест света, на дискоу угине јагње божје...

За патријархом пристао, ено, народ јатомице, све по избор јунак бољи од бољег — да *живи бедем буду* од напасти турске, кад навали сила орјатска на заход сунцу; свак у руку носи гром-оружје, пушку дугу, уз бедра наше змију љуту, сабљу аламанку

и гинуше и гинуше... јуначким костима краје ове засејаше, мученичком крвљу земљу патонише —

да туђину никне и процвате слобода и учврсти се опстан сили у дпеве потоње!

И устукну назад сила ураханска; тим силније захука се пут литица старославне Зете, Иванбеговине.

*

Из камена љуџца помоли се јаче нег доселе сабља Маркова: дохватише орли и соколи од Ловћена бритке маче и љуте ханџаре — зауставише и сузбише јуначки дивље чорде „скота азијског!“

Ето живе слике „Горскога Вијенца“ — владике Данила и његових соколова, браће Мартинаћа...

глете слуге божјег, у одежди и под митром светитеља Саве, с крстом милешевским с мачем обилићским — глете осветника зла удеса косовског и брањича слободе златне...

глете, глете јунаке над јунаци, орле и соколе, змаје и лавове, како љуто кидишу на Турке — од Косова, до Царева-лаза, до Вучјег-дола... за толико паћеничких векова!

И та румен, што им светла лица обасјала — то је румен-зора на осванку белог дана српског!

*

И опет румен сијну; и опет нове јаве сановне, јуначке прилике српске.

Осврн'де се, брале, другом ено крају: небом свеци сташе војевати, да се Срби дижу на Турке...

глете два она дива-јунака, стао један уз другога, срцем и левицом ослања се један на другог, у десници свак мача дигао, да одбране потиштену Србадију од немани турске и причесте Србе слободом златном —

глете, глете од Тополе Ђорђа, с Такова Милоша... авај, да су тако рујне зоре оне стали били раме уз раме, давно би и давно сабља Маркова искочила из стене — и васкрсла била слава Душанова и на ново пропевала стара срећа српска...

и два гроба, она: у Тополи један, више куле Небојше други — не би данас и довека с ужасом парала срце у народа.

Ох, доста је, доста — не мути ми, мраче, сјајног виђења вечерашњег — шат будућност помири прошлост.

* * *

Теку дани и године и прилика гони неприлику; иде време, иде, носи свету добра и напретка — и доћи ће и доћи једном мора царство ума, да надвлада снагу без свести.

Тако разбирају људи дара божјег, лучем просвете, и казују светле књиге века данашњег.

Груба сила узмаћи мора пред озраком разума људског, као што студен ледена измиче испред сун-

ца огрејалог — је-л истина да свет иде напред, је-л истина да свет на боље окреће, је-л истина да је светлост јача од мрака...

Упитомљена нарав људска замениће опачину орјатску, перо и књига мач и лубарде;

и биће сваком своје без напасти и насиља са икоје стране.

И благо оном, ко то дочека; и благо народу, који се за времена приволи тому царству ума и разбора!

И сијну ено опет румени сјај, и обасја блага лица великана, јунака тога царства светлости, просвете народне...

ено, глете, старца *Досигија*, жив је и род свој вечито љуби, открива души српској духа мисли, слободе свести; ено старине *Вука*, жив је, казује пута књизи у напред, у руку му књиге легенде народне и, мача оштрог љуће оружје, књига језика и свести српске; ено старца *Текелије*, жив је и хлеба десницом пружа, на науци сиромани српској; ено *Степује* с Даворјем, жив је, радује се сваниглуми српској, процвату глумишта народног!

*

И опет румен-сјај севну, кò муња сред ноћи тавне.

Не засењуј ми, рујна зоро, ока ми болна, да и ја видим *славље савакушиног народа свог*, да с' насладим часком *сна на јави дивног*...

ох, глете свенародно *Бранково коло* и чујте, како у глас од срца поје славословну *молитву српску*:

Боже правде, ти што спасе од пропасти до сад нас!
чуј и од сад наше гласе, и од сад нам буди спас!...
Сложи српску браћу драгу на свак дичан, славан рад;
слога биће пораз врагу, а најјача Српству град!...
Боже спаси, Боже храни српски народ, српски род.

Па векуј нам и слави се сваниглумо српска; па векуј нам и слави се сне на јави: *сабљо Маркова* — горостас-легендо народна!

Седи гусларе, вила певаља очи ти дарова — пружи ми гусле јаворове, да их целивам...

Посестримо Милоша и Марка — додај нам струк два зимзелен-ловора, што ниче сред гробља Косова; топлим га сузама заливала раја у синџарих тужна — док узрасте и узбра га ситна књига и сави у *венац вековечан* —

струк један и други зимзелена ловора тог да и наш нараштај попуни венац тај, да нам овепча *гусле јаворове, сабљу Маркову*...

*

И вратио сам се са тог виђења сјајног назад у ноћ тамну. Небо се осуло звездама па трепте сјајем озгоре, кò срећа народа напредних...

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Гледао сам, и, колико догледати могах — тражио сам по небу: да-л се родише и српске звезде, што на заранцих, пре времена зашле нам бише;

с ума сам смео тај мах часком све наше ломи-вере, губидуше, грамзивиласти, газибраћу, мразидруге, рушислоге, и ине и ине... и расцеп и раздор и рас-трој — *неслогу нашу данашњу!*

Занео сам се у дивном виђењу, у *сму на ја-ви*... заронио мислима по тој *горостас-легенди на-родној*.

Лена слого српска, кад ћеш нам сванути опет?

* * *

У *Новом Саду*, пред *Благовести Српске*. 1886.

Александар Сандић.

ЛИСТИЊИ.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште.) Тоша Јовановић про-дужио је и довршио прошле недеље своје занимљиво госто-вање овде код нас. У уторак је заносно и уверљиво приказао Хајдриха у Холтајевој позоришној игри „Лаворика и про-сјачки штап“, тој старој „трогачелној“ глуми, у којој је сам Холтај са главном том улогом у тридесетим и четирдесе-тим годинама по свих већих немачких градових брао лаво-рике. — Са окорне промуклости морао је уважени гост за једно вече прекинути своје гостовање те се том приликом брзо на невољи нашао Стеријин „Кир Јања“, којег је До-бриновић од седам година амо наново довео до заслужене части. Баш хвале, који још памте, дилетанта Бојића, тог по „Даница“ (1860.) „српског Герика“ као ненадмашног „Кир Јању“, па ипак се не може, уверени смо, нико наћи, ко се Добриновићу у тој улови безусловно не би поклонио. То се зове схватити и поентовати, што тај човек уме. Па још чи-тамо пре негде, како је млад један глумац тобоже од стране управе отпуштен само с тога, што се управа бојала, да ће Добриновића — претећи! Баш свашта! „Душу Јуцу“ давала је овом приликом Зорка Милојевића, Катицу Смиљана Брки-ћева, Кир Диму Васиљевић а Мишића Марковић. — Коме-дија скована у заједничкој ковачници Емила Окијера и Жила Сандо-а, под насловом: *La pierre de touche*, српски пре-крштена у „Наследника“, прешла је у суботу 22. о. м. први пут овде преко позорице са мање успеха, но што се могло очекивати судећи по звучним именима обојице писаца. Окије је без сумње један од најодличнијих модерних драма-тичара у Француза — наша публика познаје његове „Фуршам-болове“ у Мушицковом преводу — а и Сандо је као драма-тичар имао знатна успеха, именовито драматизацијом своје но-веле „*Mademoiselle de la Seiglière*“, која по композицији и цртању карактера спада међу најбоље комаде на француској позорици. („*Mademoiselle de la Seiglière*“ има и у српском преводу по преради Хенрика Лаубеа; рукопис је у позо-ришне управе, која још досад није хтела на среду да изађе с тим комадом. Два се таква делије сложила па ипак нису истегали комад, који би се могао био допасти на срп-ској позорици. А још кад додамо, да је гост Тоша Јо-вановић као Шингл био у свом правом елементу, где га досад ни један још српски глумац није превазишао, даље да је и Ђурђевић као Франц баш изврсно дело показао, онда се морамо с чудом запитати, шта је дакле кадро било сметати потпуном успеху. Пак ако ћемо искрени бити, нећемо са ве-ћином публике кривити глуму, јер је то одиста фина глума са честитом тенденцијом, него ћемо опет и опет зачети о ову неку осетну неовретност наших глумаца у таквим прилика-ма. У жанру томе интриганске комедије треба све да врије,

да лети, а код нас се то некако вуче, духовити зајетци нису доста живо маркирани, једном речи: све шантуца. Позитивне замерке појединцима нисмо у стању прецизовати; улоге су биле баш у добрим рукама, али која вајда, кад се то играо менује по типару, где се требало соп фисо тоциљати. И тако ће „Наследник“ морати канда устукнути испред немиких окол-ности или морати свом енергијом захтети, да му се успех у напред осигура најригорознијом те не преко колена пребије-ном спремом. — У „Отелу“, који је ове сезоне по други пут био изнесен, опростио се Тоша Јовановић са овдашњом пу-бликом у недељу 23. о. м. Ту је прилику употребља публика, да ваљаноме уметнику искаже своје симпатије на најре-читији начин. И други је тај приказ „Отела“ био некако не-обично пун пијетета. Приказивачи су с гостом на челу има-ли на уму, у које им се регијоне ваљало дићи те су марно и савесно тумачили дивно дело великога Брита.

КЊИЖЕВНЕ НОВОСТИ.

— Наумили смо, да у једну збирку издамо одабране при-поветке нашега сарадника П. Адамова: „*На селу и прелу*“. У збирку ће ући осим неких приповедака, које су угледале света раштркане по нашим периодичним листовима (у „Срп-ским илустрованим новинама“, у „Предници“, у „Јавору“, у „Летопису Матице Српске“ и у „Стражилову“) и неке још нигде нештампане, што их је приповедач наменио баш овој збирци. Приче су то махом слике и прилике из живота на-шег народа по селима, као што је „Јоле“ (у 18.) и „Први по-љубац“ (у 22. бр. „Страж.“ прошле године), „Сиромас Јоле“ (у 1.) и „Чича Мирко и чича Маринко“ (у 4. броју нашег листа о. г.) — Прву књигу његових прича, што је изишла 1883. у Панчеву издањем књижаре браће Јовановића под насловом „Слике и прилике од Павла М. Јованови-ћа“, примила је и српска и хрватска критика врло похвално. Загребачка „*Kњиževna smotra*“, па по њој „Јавор“ (бр. 10., 1884.) вели: „Нема сумње, да писац има веома лијеп дар за писање овакових приповиједака. Његове су слике и прилике веома вјерни снимци народнога живота. Поједини карактери сасвим су према нарави; а њихов нас рад и говор и нехо-тице увађа у кругове, из којих су црпени. Једном ријечју, писац је јако добар фотограф народнога живота...“ У слич-ном смислу изашли су прикази „Слика и прилика“ још у „Застава“ броју 172., 1883. и у „Приморцу“ 1884. Вршачко „Српство“ је такођер обратило пажњу на њих, али престаде, па и не докона своју опширно започету оцену. — Колико је приповедач од оно доба напредовао, најбоље се види већ и по тим причама, што изашоше у нашем листу, а ми их горе именовасмо У уверењу, да ће штовани читаоци радо примити

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ову збирку српских народних прича, латисмо се тога издавања. Преводи нас поплавише. А изворна забава у српском духу из српског живота тако је ретка у нас, да је прави пријатељ наше књижевности жељан, да дочека такву појаву. — Књига ће ући у штампу до који дан и биће готова о Ђурђеву дне. Дотле отварамо претплату и молимо шттоване српске читаоце, да се претплате. Књига ће изнети око 12 штампаних табака. Цена јој је 60 новч., за претплатнике „Стражилова“ 50 новч. Претплата се шаље управо на Redaktion „Stražilovo“, Neusatz. А молимо све пошттоване књижаре српске и остале родољубиве скупљаче, да примају и скупљају претплату. Књижари добиће уобичајен рат, а скупљачи десету књигу на дар.

— Изашла је друга свеска „Дечијег света“ Ђермекова и Матића у Митровици. У њој је наставак Хоџманове приповетке „Пешчани мајдан“.

— Проф. В. Неринг у Бреслави, један од главних сарадника око Јагићевог Агелн-а описао је у истом часопису (VII. стр. 537.—547.) један славно-српски спев Захарија Орфелина, што га је исти спевао у славу Мојсија Путника 1757., кад је овај ступио на столицу бачког владике. Спев је тај у рукопису, писан калиграфски, сасвим чисто, а са богатим укусним иницијалима, посветама и цртежима перегом Рукопис тај налази се у краљевској и универзитетској библиотеци у Бреслави у Шлезвији. У Бреславу је доспео, када су укинути манастири у другој десетини овог столећа, из библиотеке манастира Грисау-а; а библиотеци тога манастира поклоњен је 1773. још за живота и Путникова († 1790.) и Орфелинова, који се још 1774. потписао на карти Русије, коју је он резао као члан бечке академије за вештине. Или, дакле, песма та није ни предана Путнику, или је Путник није примио? Или ју је био Путник био Орфелин коме на време поверио, па тако залутала? Можда би могао на ово одговорити наш вредни старинар и зналац оваквих ствари, пошттовани Ђорђе Рајковић! Славопој тај износи 17 листова. Није, каже проф. Неринг, знатан иначе с друге које стране, већ сачини рукописне и цртачке израде. Писан је на јакој хартији, увезан јаким увезом, корице превучене плаветном свилом, једна страна је украшена златом и сребром везеним монограматским словима М. П., друга опет тако везеним монограмом Е. В. Мојсије Путник Епископ Бачки, све то смештено је у футрал од црвене коже с латинским натписом, кому и од кога је посвећен. На првом листу је карактеристична глорификација Путникова: У челу су три лика, у средини митрополит с епископском палицом у левици, а десницом благосиља, око лика пише: *Благословљаетъ Архiep. и Мит. Сл. Сербскiи Павелъ Ненадовичъ.* Десно у попреју царски лик са шепиром на глави, а поред њега круна; унаоколо пише: *„Соизволяетъ Францишко Первыи Императоръ Римскiи“.* Лево попреје Марије Терезије с угарском круном, унаоколо: *„Допущаетъ Марiа Терезiа Кралица ХѢнгарскаѧ.“*

САДРЖАЈ: На гробу Меда Пуцића. Песма Марка Цара. — Пита хиљаду форината. Приповетка Јаше Игњатовића. (Свршетак.) — Апостол. (Пегељи.) Превео Благоје Брачић. (Наставак.) — Враголанка. Приповетка. Написала Милева Симића. (Наставак.) — Својој љуби након десет година брачног живота. (Стеван Милов.) Превео Ј. С. Ч. — Светозар Вајански, словачки књижевник. Пише Д. Б. Доброслав. (Наставак.) — Уметност. Три патријотске песме од Толингера. Оцена А. Јорговића. — Листак. Сабља Маркова (велика народна легенда) на глумишту српском народном дне 16. фебруара и 9. марта 1886. Написао Александар Сандић. — Листићи: Позориште и уметност. — Књижевне новости. — Читуља. — Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фор. 50 новч. на по године, 1 фор. 25 новч. на четврт године. За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 фор. на годину. — Рукописи шаљу се уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад.

ЧИТУЉА.

— У прошли уторак 18. о. ж. преминуо је овде доктор права **Јован Јоцић**. Покојник је био даровит и савестан млад човек а на књижевном је пољу окушао снагу своју у неколико мањих љубавних и родољубивих песама, што су угладале света у „Јавору“. На опелу му је у име многобројних пријатеља неколико топлих речи у опрштај изговорио професор Благоје Брачић.

У четвртак 20. о. м. око поноћи преминуо је а у суботу после подне уз опште саучешће сарањен је честити овдашњи прота **Александар Захарић**. Штовани је покојник био потпредседник конзисторије бачке а и члан патроната српске велике гимназије Новосадаке кроз много година. Доживио је 72 године а цркву је служио верно и ревносно пуних 48 година. Лака му црна земља и вечан спомен!

— У Берлину је у прошлу недељу 16. ов. мес. напрасно умр'о немачки литерарни историчар **Јулијан Шмит**, један од најплодовитијих и најмногостранијих немачких књижевника садашњег доба. Написао је у педесетим годинама велика дела о историји немачке, француске и енглеске књижевности овога столећа. Од каснијих његових дела ваља споменути: „Историју душевног живота у Немачкој од Лајбница до Лесинга“, „Историју француске књижевности од Лудвика XVI. амо“, „Слике из душевног живота нашег доба.“ Ипак је Јулијан Шмит последњих година много изгубио од свог књижевничког угледа и свога критичког ауторитета. У своје га је време Фердинанд Ласал зло напао био у малој брошури: „Господин Јулијан Шмит, литерарни историчар са слагачким сколајама“ — свакако не без тенденциозних претеривања и извртања — те га је управо жигосао као незналицу. Исто су га тако жестоко напали и Павле Линдау и Оскар Блаументал и сви су ти нападаји јако шкодили угледу Шмитову у Немачкој.

СМЕСИЦЕ.

(Увреда части — или није?) Лондонска глумица по имену Ебремсова тужила је ономадне критичара Хедана, што је при оцењивању новог неког комада о њој рекао: „Ебремсова подсећа на ископаовине професора Шлимана — прави је антиквитет.“ Узалуд је покушао судија, да умири забуђену уметницу говорећи јој: „Колико су скупоцене те ископане ствари, најбоље докажује превелика цена, по коју се купују.“ Љуито је одговорила уметница: Јесте, али се велика публика не састоји из старинара, па откако је она критика изашла, добијам ја с дана на дан анонимна писма, „да ли имам на себи какав латински натпис“, или се изражава чуђење, што сам се „тако добро одржала“ и т. д. Најпосле се некако изравнали а сутра дан је у Хедановим новинама стојало ово: „Како дознајемо, славиће наша честита уметница Ебремсова за који дан осамнаести дан рођења. На слави ће учествовати силна деца и унуци.“